

NECİL KAZIM AKSES'İN BESTECİ VE EĞİTİMCİ KİMLİĞİ İLE BİRİNCİ VE DÖRDÜNCÜ YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ ÜZERİNE İNCELEME

*IDENTITY OF NECIL KAZIM AKSES AS A COMPOSER-INSTRUCTOR AND
ANALYSIS OF HIS STRING QUARTETS
NO. 1 - NO. 4*

Şeniz AYBULUS*

*Geliş Tarihi: 13.09.2019
(Received)*

*Kabul Tarihi: 02.10.2019
(Accepted)*

Öz: “Duydum ki Alois Haba çeyrek tonlar ve altıda bir tonlar üstüne dersler veriyormuş. Bizim makam yapımızın benzeri bir olay. Onun tekniğini öğrenirsem benim birikimimle birleştirip yeni bir yol bulabilirim.” diyerek kendi kararıyla Prag Konservatuvarı’na yazılan Necil Kazım Akses, bestelerinde geniş bir renk yelpazesi oluşturmuştur.

Bir önceki çağın romantizmine karşın, Fransa’da ortaya çıkan, daha özgür, yalın, saf sesi arayan bir anlayışla yola çıkmış, müzikte Claude Debussy’nin öncü olduğu izlenimci akımdan etkilenmiştir.

Çağdaş Türk Müziği’nin en önemli temsilcilerinden biri olan Necil Kazım Akses, cumhuriyetin kurulduğu yıllarda “Türk Beşleri” olarak anılan grubun en genç üyesidir.

Anahtar Kelimeler: Necil Kazım Akses, Kuartet, Yaylı Dörtlü

Abstract: "I heard Alois Haba was teaching quarter tones and one-sixth tones. It is something similar to our maqam structure. If I learn his technique, I can combine it with my knowledge and find a new way." having these in mind, Necil Kazım Akses, who registered to the Prague Conservatory with his own decision, created a wide range of colors in his compositions.

He set out with an understanding that emerged in France, seeking a freer, simpler and purer voice in contrast to the romanticism of the previous era, and was influenced by the impressionistic movement in music pioneered by Claude Debussy.

Necil Kazım Akses, one of the most important representatives of Contemporary Turkish Music, was the youngest member of the group called “The Turkish Five” in the years when the republic was established.

Key Words: Necil Kazım Akses, Quartet, String Quartet

* Öğr. Gör., Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Yaylı Çalgılar Anasanat Dalı, saybulus@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Orta Avrupa kültürünün post-romantik kuşağı içinde yetişen Necil Kazım Akses, Türk müzik tarihinde yeni bir pencere açarak Çağdaş Türk Müziği'nin öncü bestecilerinden biri olmuştur. Ankara Konservatuvarı'nın açılışında önemli bir rol üstlenmiş, orada yetişen onlarca genç müzisyene yol göstererek Türk Müzik Okulu için önemli adımlar atmıştır.

Bu çalışmada Necil Kazım Akses'in besteci kimliği, eğitim sistemine kattığı yenilikler, 1. ve 4. Yaylı Çalgılar Dörtlüsü'nün dönemsel olarak farklılıkları yapısal olarak incelenmiştir. Saptanan farklılıklar sözü edilen eserlerden alıntılanan pasajlarla gösterilmiştir.¹ Besteci, her zaman yeni fikirlerle ve daha özgür bir anlayışla eser yazmıştır. Zaman içerisinde atonal yazı tekniğini benimsemiş, özellikle son dönemde kullandığı yeni bir yöntem olan *aleatorik* yazı tekniğini, 1990 yılında bestelediği dört numaralı yaylı çalgılar dörtlüsünde belirgin biçimde kullanmıştır.

2. NECİL KAZIM AKSES (1908-1999)

1908 yılında İstanbul'da doğan Necil Kazım Akses, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin "Halk sathına yayılmış bir müzik zevki ve müzik kültürü yaratmak ve Batı'daki örneklerine benzer şekilde bir Ulusal Türk Müzik Ekolu oluşturmak" söylemiyle gerçekleştirmeyi planladığı müzik reformunun ilk bestecilerindendir.²

Harbiye Nezareti Posta Müdürü Mehmet Kazım Bey ile sonradan Kandilli Kız Lisesi müdürlüğü yapacak olan edebiyat öğretmeni Emine Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelen Akses'in çocukluk ve gençlik dönemleri 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarına denk gelmesine rağmen eğitim ve kültür hayatından mahrum kalmamıştır. İstanbul Kız Lisesi'nde yönetici olan teyzesini ziyaretleri sırasında müziğe olan ilgisi ortaya çıkmış ve yedi yaşında keman dersi almaya başlamıştır. Daha sonra Mesut Cemil (1902-1963) ile viyolonsel çalışmış, kendisinin beste yapma girişimlerini fark eden Mesut Cemil'in yönlendirmesiyle 1927'de İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda, 1986'da İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'na dönüştürülecek olan Darülelhan'da Cemal Reşit Rey'in (1904 - 1985) armoni sınıfına yazılmıştır.

Liseyi bitirdikten sonra 1926 yılında kendi imkanlarıyla Viyana'ya giderek Avusturyalı çellist Walther Kleinecke viyolonsel ve Joseph Marks ile armoni çalışmalarına devam etmiştir. Bir yıl sonra Türk Hükümeti'nin

¹ Bestecinin yaylı çalgılar dörtlülerinin günümüze kadar herhangi bir basımevi tarafından yayımlanmamış olması nedeniyle notalar tekrar yazılmıştır.

² Fırat Kutluk, *İllüzyon; Cumhuriyet'in Klasik Müzik Serüveni*, 1. Baskı, H2OKitap, İstanbul, 2016, s. 215.

bursunu kazanarak Viyana'daki eğitimiyle eş zamanlı olarak Prag Konservatuarı'nda Joseph Suk (1874 - 1935 ile kompozisyon ve Alois Haba ile mikrotonal müzik çalışmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın çağrısıyla Ankara Konservatuarı'nın kurulması amacıyla davet edilen Alman besteci Paul Hindemith'in (Alman besteci, kemancı, viyolacı, eğitmen, orkestra şefi, 1895 -1963) yardımcılığını üstlenen Akses, konservatuarın kuruluşundan itibaren eğitmen ve yönetici olarak çalışmıştır. 1955-1957 yılları arasında Almanya'nın Bonn kentinde Kültür Ataşesi ve Öğrenci Müfettişi olarak görev yapmış, 1957 yılında Türkiye'ye dönerek Ankara Devlet Konservatuarı'nda eğitim vermeye devam etmiştir. Bir sene sonra Opera ve Genel Müdürlüğü'ne atanan besteci 1971 yılında Devlet Sanatçılığı unvanını alan ilk on bir kişiden biri olmuştur.

Çağdaş Türk Müziği'nin öncüleri sayılan ve 1940'lı yıllardan sonra Türk Beşleri olarak anılacak olan bu bestecilerin en genci olan Akses, besteciliğin yanı sıra konservatuarda öğretmenlik, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü ve kültür ataşeliği gibi bürokratik görevler de üstlenmiştir.

3. EĞİTİMCİ YÖNÜ

Yurt dışındaki eğitiminin ardından ülkeye dönen Necil Kazım Akses, 1936 yılında P. Hindemith ve C. Ebert'in (Alman tiyatro yönetmeni ve oyuncusu, opera yönetmeni, eğitmen, d. 1887 – ö. 1980) katkılarıyla kurulan Ankara Konservatuarı'nın eğitmen kadrosunda yer alan ilk isimlerden biri olmuştur. 1948 yılında konservatuar müdürlüğü görevini de üstlenen besteci 1972 yılında emekli oluncaya dek aynı kurumda eğitim vermeye devam etmiştir.

Konservatuardaki eğitmenliği sırasında yurt dışında aldığı bestecilik ve viyolonsel eğitimi ile edindiği çağdaş müzik anlayışı kendisinden sonraki kuşak üzerinde yeni ufuklar açmıştır. Darülelhan'da ve Avrupa'da aldığı müzik eğitimini en küçük detayına kadar öğrencilerine öğretmek için çabalayan Akses, ikinci kuşak bestecilerin izlenimci ve yeni-klasikçi eğilimde eserler bestelemesine ve eserlerinde makamsal/modal öğeleri kullanmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca öğrencilerinin eserlerinin yurt dışında çalınmasına öncülük etmiştir.

Konservatuarda öğretmen olarak çalıştığı yıllarda öğrencilerine yalnızca bestecilik dersleri vermemiş, Nevit Kodallı (1925–2009), İlhan Usmanbaş (1921-), Ferit Tüzün (1929 –1977) ve Bülent Arel (1919–1990) gibi öğrencilerinin kültürel belleklerinin zenginleşmesi ve hayat görüşlerinin oluşmasında da büyük rol oynamıştır. Okulda otoriter bir öğretmen olarak anılan Akses, bu yapısının tersine öğrencileriyle birlikte doğa yürüyüşleri yapmış, dönemin önde gelen isimleriyle öğrencilerini bir araya

getirdiği sohbet ortamlarıyla kültür ufuklarının gelişmesine yardımcı olmuştur.

Akses 1948 yılında Ankara Devlet Konservatuarı Müdürlüğü görevine getirilmesiyle uzun zamandır planladığı “müfredat” üzerinde çeşitli düzenlemeler yaparak eğitimcilik alanında önemi bir adım atmıştır. Çağdaş, dönemin gereklerine uygun bir program hazırlayarak günümüzde halen büyük bir çoğunluğun kullanıldığı bir ders programı ortaya çıkarmıştır.³

4. BESTECİLİĞİ

Cemal Reşit Rey ile armoni ve Mesut Cemil ile viyolonsel çalışmalarının ardından, Türkiye’de bestecilik üzerine eğitim alacağı bir kurum olmadığından Avrupa’ya giderek bestecilik, armoni ve mikrotonal müzik çalışan Akses, kendini bu alanda geliştirmiştir. Genel anlamda senfonik yapıtlarıyla ön plana çıkan besteci, hayatı boyunca yeniliklere açık olmuş ve çok çeşitli anlayışlarda eserler besteleyerek her döneminde kendi özgün anlayışını korumuştur.

Akses, yaratıcılık dönemlerini dörde ayırmıştır;

1.Dönem: 1929-1947 yılları arasını kapsayan gençlik dönemidir. 1929 yılında ortaya çıkan ilk ciddi eseri, piyano için yazdığı Prelüd ve Füg’lerdir. 1934 yılında Türkiye’ye dönen Akses, Divan Müziği ve Türk Halk Müziği’nden etkilenmeye başlamış, geleneksel müziğimizin makamsal ve ritmik yapısını bu dönem eserlerinde kullanmaya başlamıştır. Ayrıca Yaylı Çalgılar Üçlüsü ve 1 numaralı Yaylı Çalgılar Dörtlüsü’nü bu dönemde bestelemiştir.

2.Dönemi: 1947-1969 yılları arasını kapsayan dönemidir. 1947 yılında bestelenen ve bestecinin en çok çalınan eserlerinden biri olan “Ballad”, bu yeni döneminin ilk eseri olmuştur. Suna Kan’ın ilk seslendirilişini yaptığı Keman Konçertosu, bestecinin en renkli, yoğun ve dışavurumcu anlayışta olduğu bu dönemin sonlarında bestelenmiştir.

3.Dönemi: 1969-1976 yılları arasını kapsar. Bu dönemin ilk eseri 1969 yılında tamamlanan “İtri’nin Neva Kâr’ı Üzerine Scherzo” eseridir. Bu eser, eski yazım geleneklerine sadık kalarak yeni ve çağdaş bir yazım anlayışıyla ortaya çıkmıştır. Akses, 2 numaralı Yaylı Çalgılar Dörtlüsü olan “Ağıt Kuartet” eserini yine bu dönemde bestelemiştir (1971).

4. Dönemi: 1976-1992 yılları arasını kapsayan son dönemidir. Bu dönemin ilk eseri tenor ve orkestra için bestelediği “Bir Divan’dan Gazel” adlı senfonik eserdir. Akses ilk kez bu eserde *aleatorik* (rastlamsal) yazım tekniğini kullanmıştır. Bu teknik daha sonra yazdığı eserlerde de göze çarpmaktadır. Bestecinin 1990 yılında yine aynı teknikle yazdığı 4 numaralı Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, bu dönemin en karakteristik eserleri arasında yer almaktadır.

³ Olcay Kolçak, *Necil Kazım Akses*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 98.

Orta Avrupa post-romantizm etkilerinin hissedilmesinin yanı sıra *tonal*, *politonal*, *amodal* ve *dodekafoni* (on iki ton sistemi) stilinde besteler yapan Akses'in eserlerinde genellikle uzun soluklu ezgiler, kromatik yapılar, füg kullanımı göze çarpar.

Müzik anlayışının yıllar içinde değişip *atonal* tekniğinin gelişmesiyle 1976 yılında ilk kez *aleatorik* (rastlamsal) yazı tekniğini kullanmaya başlamıştır. Rastlamsal eserler, ses yükseklikleri, ritimler gibi çalma öğeleri, Latince' de "zar" anlamına gelen "alea" dan türemiş zar atma, yani *aleatorik* sıfatı ile tanımlanır. John Cage (1912-1992), Karlheinz Stockhausen (1925-2007), Pierre Boulez (1925-2016), Mario Davidovsky (1934-2019), George Crumb (1929-) gibi besteciler bu yöntemi eserlerinde kullanmışlardır. Bir grup notanın herhangi bir ritim belirtilmeksizin oldukça hızlı hareketlerle belli bir ölçü içinde çalınması sınırlı rastlamsallık olarak adlandırılır. Çalıcıya müziksel sesler ve çevresel müzik dışı sesler arasındaki sınırları kaldırma arzusundan kaynaklanan eserler ise sınırsız rastlamsallık olarak adlandırılır. Akses'in olgunluk döneminde kullandığı bu teknik "sınırlı rastlamsallık" olarak değerlendirilir.⁴ Bu teknik, bestecinin son dördlüsünde ilk olarak 1. keman ve çello partilerinde görülür (Şekil 1).

Meno mosso (♩ = 72)
Presto - Ripetere aleatore - ritmo solo
pp
Fine

(Sul G) en dehors - molto espress.
pp

pp

Presto - Ripetere aleatore - ritmo solo
pp
Fine

Şekil 1: Yaylı Çalgılar Dördlüsü No. 4 1. Bölüm (Ölçü: 22 - 23)

Akses, eğitimini bitirip Türkiye'ye döndükten sonra Atatürk'ün isteği üzerine ilk operası olan tek perdelik "Bayönder Operası"nı bestelemiştir (1934).

⁴ Aysim Dolgun, "Necil Kâzım Akses'in Birinci Yaylı Çalgılar Dördlüsü'nün Polimodal ve Politonal Açılardan İncelenmesi", (Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi), 2008, s. 4.

Atatürk, aynı dönemde Ahmet Adnan Saygun'dan da "Taş Bebek" operasını bestelemesini istemiş, eserin üzerinde bizzat kendi çeşitli düzeltmeler yapmıştır.⁵ O dönem Mustafa Kemal'e henüz Atatürk soyadı verilmediğinden "Bayönder" Atatürk'ü temsil etmiş, bu operanın ilk temsilini Ahmet Adnan Saygun yönetmiştir. Akses bu eserde, halkın arasından çıkan bir kahramanın, halkı da ardına alarak vatanını kurtarışını anlatmıştır.

1938 yılında başladığı "Ankara Kalesi" adlı senfonik şiirini 1942 yılında tamamlamıştır. Bu eser, Deutche Gramophon tarafından plağa alınarak yurt dışında kaydı yapılan ilk Türk eseri olmuştur.⁶

1954'te Bern, 1955'te Bonn Kültür Ataşeliği görevine atanan Akses, 1958 yılına kadar sürdürdüğü bu görev süresince beste yapmaya ara vermiştir. Besteci yaklaşık on üç yıl aradan sonra, piyano için yazdığı "Eskilerden İki Dans" ile üretmeye devam etmiştir (1960).

Necil Kazım Akses, rastlamsal müzik tekniğini ilk kez 1976 yılında bestelediği "Bir Divandan Gazel" adlı eserinde kullanmıştır. Divan Musikisi'nden etkilenen besteci, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan için yazdığı şiiri okuduktan sonra bestelemeye karar vermiş ve bu eserini Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın 150. Kuruluş Yıldönümü için orkestraya armağan etmiştir.

Besteci eseri yazma sürecini şu şekilde anlatmıştır:

"Son yazdığım eser (1988), ki ondan sonra elime kalem almadım, 25 Mart'ta bitti; 5. Senfoni. 5. Senfoni'nin manası şuydu; adı 5. Senfoni'den başka "Atatürk Diyor ki". Atatürk Türk Musikisi için çok seslilik manasında, uygarlık manasında, çağdaşlık manasında ne düşünüyor; Atatürk'ün bütün o söylediklerini koro söyler, tenor solo söyler, koro bazen yorumunu yapar şair tarafından. Atatürk'ün ilkeleri deyip de pek yanaşılmayan tarafında, Atatürk'ün yanında olmak için yazılmış bir eserdir."⁷

5. BAŞLICA ESERLERİ

Bestecinin solo enstrüman, oda müziği toplulukları ve senfonik anlamda bestelediği eserleri kronolojik olarak şu şekilde sıralanmaktadır;

⁵ Olcay Kolçak, *Necil Kazım Akses*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 20.

⁶ Görkem Çalgan, "Necil Kazım Akses'in Yaşam Öyküsü ile Viyola Konçertosu'nun Müzikal ve Teknik Analizi, Diğer Türk Bestecilerinin Viyola için Yazılmış Eserlerine Yönelik Bir Değerlendirme", (Sanatta Yeterlik Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi), 2007, s. 3.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=QESIo-RJxuc&t=1310s> (E.T.10.07.2019).

- Prelüd ve Fügler (1929)
- Turkische Invention (1929)
- Beş Piyano Parçası (1930)
- Allegro Feroce (1930)Keman ve Orkestra için Poem (1930)
- Piyano Sonatı (1930)
- Orkestra için Şiir-Poem (1933)
- Bir Yaz Hatırası-Boğaziçi'nde Sabah (1933)
- Flüt-Piyano Sonatı (1933)
- Üç Poem (1933)
- Çiftetelli (1933)
- Mete Operası (1933)
- Bayönder Operası (1934)
- Bayönder Operası'ndan "Bayönder Süiti"
- Şiir ve Müzik (1935)
- Minyatürler (1936)
- Çokseslendirilmiş Türküler (1936)
- Konservatuvar Marşı (U. Cemal Erkin ile birlikte, 1940)
- Julius Caesar için Sahne Müziği (1942)
- Sophokles'in Antigone Oyunu için Sahne Müziği (1942)
- Sophokles'in Kral Oedipus Oyunu için Sahne Müziği (1942)
- İzçiler Marşı
- Ankara Kalesi (1942)
- Yaylı Çalgılar için Üçlü (1945)
- Solo Viyolonsel ve Orkestra için Poem (1946)
- Yaylı Çalgılar için Dörtlü No.1 (1946)
- Eşliksiz Çoksesli Koro Kompozisyonları (1947)
- Ballad (1947)
- Timur Operası (tamamlanamamış, 1956)
- Eskilerden İki Dans (1960)
- On Piyano Parçası (1964)
- On Türkü (1964)
- Portreler I (1965)
- 1.Senfoni (1966)
- Keman Konçertosu (1969)
- İtri'nin Neva-Kar'ı Üzerine Scherzo (1969)
- Yaylı Çalgılar için Dörtlü "Ağıt Kuartet" No. 2 (1971)
- Cumhuriyet'in 50. Yıl Marşı (1973)
- Sesleniş (1973)
- Senfonik Destan (1973)
- Sololar Geçidi (Timur operasından, 1974)

- Şiirlere Müzik (Portreler II-1975)
- Bir Divandan Gazel (1976)
- Orkestra Konçertosu (1976-1977)
- Viyola Konçertosu (1977)
- Solo Viyola için “Capriccio” (1977)
- 2. Senfoni (1978)
- Yaylı Çalgılar için Dörtlü No. 3 (1979)
- 3. Senfoni (1980)
- Viyolonsel ve Orkestra için “İdil” (1981)
- Atatürk’ün Anısına Senfonik Şiir “Barış için Savaş” (1981)
- Çoksesli Karma Koro için “İstanbul’a Gönül Veren Ozanlar” (1983)
- 4. Senfoni (1982-1984)
- Solo Viyola için “Acıklı Ezgi” (1984)
- 5. Senfoni “Atatürk Diyor ki” (1988)
- Lied “Hayır mı Evet mi?” (1988)
- Yaylı Çalgılar için Dörtlü No. 4 (1990)
- 6. Senfoni “Ölümsüz Kahramanlar” (tamamlanmamış-1992)

6. YAYLI ÇALGILAR İÇİN DÖRTLÜLERİ

Necil Kazım Akses, senfonik ve solo çalgılar için eserler, marşlar ve konçertoların yanı sıra yaşamının farklı dönemlerinde ortaya çıkan dört yaylı çalgılar dörtlüsü bestelemiştir. Yaklaşık kırk beş yıl içinde bestelediği bu dörtlüler, bestecinin teknik anlamda nasıl bir değişim gösterdiğini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

7. YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ NO.1

Besteci 1946 yılında yazdığı 1 numaralı Yaylı Çalgılar İçin Dörtlüsü’ne kadar iki operanın yanı sıra solo çalgılar ve oda müziği grupları için çok sayıda eser bestelemiştir. Kendisinin “1. Dönem” olarak tanımladığı bu yılların sonunda bestelediği dörtlüsünde Türk Müziği’nin makamsal ve ritmik öğeleri açıkça görülebilir. İlk kez 1946 yılında Ankara’da, bir sene sonra ise Prag’da seslendirilen bu dörtlüde tonal ve modal yapılar kullanılmıştır. Eser 1991 yılında Ulvi Yücelen, Reyyan Yücelen, Selim Öğüt ve Ali Doğan’ın üyesi olduğu Yücelen Kuartet tarafından CD’ye kaydedilmiştir.

Eser üç bölümden oluşmaktadır;

- 1.Bölüm: Allegro
2. Bölüm: Allegretto
- 3.Bölüm: Allegro con fuoco

Müzikte 20. yüzyıl’da Fransa’da etkileri başlayan, daha sonra tüm dünyaya yayılan *empresyonizm* (izlenimcilik) akımı, o dönemde eğitim için Avrupa’ya giden diğer Türk Beşleri’nde olduğu gibi Necil Kazım Akses’in

eserlerinde de hissedilmektedir.

Özellikle birinci bölümde karşımıza çıkan akorlar arka arkaya tekrar eden üçleme ritimleri kullanılarak dalga etkisi yapması sağlanmıştır. Eserde ayrıca kromatik dizinimler, yumuşak armoni geçişleri, kesin çizgilerden uzak ve hafif yapılar dikkati çekmektedir.

İkinci bölümün başlangıcında *zeybek dansı* kullanılmıştır. Bölümün devamında iki temalı füg karşımıza çıkar. İlk tema Saba Makamı'nı anımsatır, ikinci temada ise Saba'nın ilgilisi olarak tanımlanan Bestenigar Dizisi açık olarak görülmektedir.⁸ Armonik olarak disonans aralıkların sıkça yer aldığı bu bölümde, birden fazla akor üst üste kullanılmıştır. Belirli bir tona bağlı kalınmaması amacıyla 7'li, 9'lu, 11'li akor kullanımları göze çarpar.

Üçüncü bölüm *rondo* formunda yazılmıştır. Bölüm, dört enstrümanın da *unison* olarak çaldığı dinamik bir ezgiyle başlar. İlk bölmede ölçü sayılarının eşitsizliğinden dolayı asimetrik bir yapı gözlenmesine rağmen, ikinci bölmede ölçü sayıları daha eşit ve simetrik bir yapıdadır. Tüm bölüm boyunca bu yapısal farklılık sıkça karşımıza çıkar. Akses, *Un poco largamento* başlığıyla belirttiği bölmede, ilk bölümün ikinci temasını geliştirerek kullanmıştır (Şekil 2 - Şekil 3).

Şekil 2: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No. 1 1. Bölüm (Ölçü: 49 - 53)

⁸ Olcay Kolçak, *Necil Kazım Akses*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 83.

Şekil 3: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No. 4 3. Bölüm (Ölçü: 155 - 159)

8. YAYLI ÇALGILAR DÖRTLÜSÜ NO. 4

Necil Kazım Akses, 1990 yılında tamamladığı dördüncü ve son dörtlüsünü Ulvi Yücelen Dörtlüsü'ne ithaf etmiştir. Bestecinin bu süreçte değişen bestecilik anlayışı son dörtlüsünde kullandığı *aleatorik* (rastlamsal) yazı tekniği ile açıkça görülebilir.

Eser dört bölümden oluşmaktadır;

- 1.Bölüm - Capriccio; Allegro energico-moderato
- 2.Bölüm - Moto Perpetuo; Vivo
- 3.Bölüm – Elegia
- 4.Bölüm - Ritorno; Vivace

Bu dörtlüde, birinci dörtlüye göre daha anlatımsal, programlı ve somut bir ifade kullanılmıştır. Örneğin ilk dörtlünün bölüm başlıklarında yalnızca tempolar belirtilmiş, son yazdığı dörtlünün bölüm isimleri ise o bölümün yapısına göre adlandırılmıştır.

Dört bölümden oluşan son yaylı dörtlü, üç bölümden oluşan ilk yaylı dörtlüye göre daha kısadır. Ayrıca birinci yaylı dörtlü daha yoğun ve uzun soluklu bir yapıya sahiptir.

Birinci bölüm “Capriccio”, başlıkta da belirtildiği gibi oldukça serbest ve özgür bir yapıda yazılmıştır. İlk ölçüde tüm enstrümanlar enerjik ve vurgulu seslerle giriş yapar. İlk iki vuruştaki üçlemeleri takip eden onaltılık ritim, ikinci ölçüyü hazırlayarak bas partisinde bu enerjiyi devam ettirir. Viyolonsel baştaki enerjiyi altı ölçü boyunca korurken, diğer enstrümanlar *tremolo* seslerle yalnızca ölçü başlarını gösterir. Eşlikte nüans *piano* olsa da, ölçü başlarında gösterdikleri *fp* vurgular, viyolonsel enerjik temasını destekler (Şekil 4).

Allegro Energico $\text{♩} = 120$

The image shows a musical score for a string quartet. It is titled "Allegro Energico" with a tempo marking of $\text{♩} = 120$. The score is in 3/4 time and features a complex rhythmic pattern with triplets and dynamic markings like *ff* and *ffp*. The score is divided into two systems. The first system includes Violin 1, Violin 2, Viola, and Cello. The second system includes Violin 1, Violin 2, Viola, and Cello. The score is marked with *ff* and *ffp* dynamics. The first system ends with a *ff* marking and the word *(sempre)* in parentheses. The second system begins with a *ff* marking and continues with a complex rhythmic pattern.

Şekil 4: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No. 4 1. Bölüm (Ölçü: 1 - 6)

Besteci ritmik olarak üçleme ve ikilemeyi farklı partilerde aynı anda kullanarak seslerin birbiri içine girmesini sağlamıştır. Özellikle tek partide çift ses olarak dörtlü aralıkları sıkça kullanmıştır.

Bestecinin kullandığı *aleatorik* tekniği, ilk kez bu bölümde karşımıza çıkar. Bu ölçülerde tekrarlayan notalar devam ederken başka bir partide *tremolo* sesler ezgiye eşlik etmektedir. Yine bu bölümde sık sık değişen ölçü sayıları dikkati çeker.

“Moto perpetuo” başlığıyla betimlenen ikinci bölüm tekrar eden bir ritmik yapı üzerine kurulmuştur. Akses’in bu kuartette sıkça kullandığı dörtlü ve beşli aralıklar ikinci bölümde de karşımıza çıkar. Önce viyolanın başladığı, daha sonra viyolonsel ve ikinci kemanın takip ettiği 7/8’lik ritmik yapının üzerine birinci kemanın dörtlü ve altılı aralıklarla çaldığı uzun sesler armoniyi tamamlar (Şekil 5).

The image shows the musical score for the second section of the String Quartet No. 4. It consists of four staves: Violin 1 (Vln. 1), Violin 2 (Vln. 2), Viola (Vla.), and Violoncello (Vlc.). The music is written in 3/4 time and features a complex rhythmic pattern with many beamed notes and rests. The key signature has one sharp (F#). The score is marked with a dynamic of *mf* (mezzo-forte).

Şekil 5: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No. 4 2. Bölüm (Ölçü: 13 - 19)

Üçüncü bölüm olan “Elegia” bir ağıttır. Hüzünlü bir ses elde etmek için kullanılan *sourdino* (susturucu) ile ikinci keman, viyola ve viyolonselın girişinde yine dörtlü aralıklar göze çarpar. Besteci, ölçü sayısı 3/4’lük olan bölümün birinci keman partisinde duyurduğu temadaki üçleme ritimlerle farklı bir ritmik anlayış elde etmiştir. Bu bölümde *aleatorik* yapı kullanılmadan önce, diğer partiler solo partiye *tremolo* ile eşlik eder. Daha sonra 19 ölçümlük *aleatorik* yapı ikinci keman, viyola ve viyolonsel partilerinde kullanılır (Şekil 6).

The image shows the musical score for the third section of the String Quartet No. 4. It consists of four staves: Violin 1 (Vln. 1), Violin 2 (Vln. 2), Viola (Vla.), and Violoncello (Vlc.). The music is written in 3/4 time and features a complex rhythmic pattern with many beamed notes and rests. The key signature has one sharp (F#). The score is marked with a dynamic of *pp* (pianissimo) for the violins and *mp* (mezzo-piano) for the viola and cello. The section is marked with a dynamic of *mp* and *molto espress.* (molto expressive). The score includes a section marked *(Stil G)* with a dynamic of *mp* and *molto espress.* and a section marked *p* (piano).

Şekil 6: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No. 4 3. Bölüm (Ölçü: 13 - 19)

Dördüncü bölüm “Ritorno” geriye dönüş anlamındadır. Bestecinin 12/8’lik ritmik yapı ile yazdığı bölümde iki temalı füg kullanılmıştır. Bölümde kullanılan *aleatorik* yapı, diğer bölümlerden farklı olarak karşımıza çıkar. Daha önce en az bir ölçüde ve genellikle aynı nota üzerinde kullanılan bu yapı, bu bölümde aynı ölçü içindeki farklı vuruşlarda ve enstrümanlar arasında dağınık bir şekilde kullanılmıştır (Şekil 7).

The image shows a musical score for a string quartet, specifically the first four staves: Violin I (Vln. I), Violin II (Vln. II), Viola (Vla.), and Violoncello (Vlc.). The score is in 12/8 time and features a section titled "Ripetere aleatore - ritmo solo". The dynamics are marked as *pp* (pianissimo) and *sub.* (sottissimo). The tempo/mood is indicated as "poco a poco molto cresc." (poco a poco molto cresc.). The section ends with "Fine". The score is written in a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature (C).

Şekil 7: Yaylı Çalgılar Dörtlüsü No. 4 4. Bölüm (Ölçü: 25)

9. SONUÇ

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyaç duyduğu kültür reformları ve çağın kültür / sanat gereksinimlerini karşılayabilme çabası ilk dönem bestecilerinin yalnızca müzikal kimliklerinin değil, eğitimci ve araştırmacı yönlerinin oluşmasında da önemli derecede etkili olmuştur. Necil Kazım Akses de bu anlayışın hakim olduğu dönemde yaşamış ve Çağdaş Türk Müziği'nin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Birinci kuşak Türk bestecilerinin hepsinde olduğu gibi Akses de Türk Müziği'nin ritmik ve ezgisel öğelerini eserlerinde sıklıkla kullanmıştır. Ancak O'nu diğer bestecilerden, özellikle de üyesi olduğu Türk Beşleri'nden ayıran en temel özellik rastlamsal (aleatorik) müzik anlayışını benimsemesi ve bu anlayışla Türk Müziği'nin makamsal yapısını bir araya getirmesidir.

Bu çalışmada Necil Kazım Akses'in kişiliğinin anlaşılması için hayatına dair bilgiler verilmiş, bestecinin eserlerinde hakim olan sanat akımları ve bu akımların izleri belirtilmiş, son olarak da bestecinin müziğe kattığı yenilikler ve bestecilik anlayışında olan değişimler 1 ve 4 numaralı yaylı kvartetleri incelenerek anlatılmıştır.

Ülkemizde besteci ve eserleri ile ilgili az sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Bu makalenin, Akses'in bestecilik hayatının başında ve sonunda yazdığı iki eserinin incelenmesi nedeniyle besteci hakkında yapılacak sonraki

çalışmalara da kılavuz olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aydiner, Mehtap, *Türk Beşleri'nin Eserlerinde Gelenekli Müziklerimize İlişkin Unsurların Kullanımları Ve Bu Unsurların Kullanımları Ekseninde İki Örnek Piyano Eserinin Analizi*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2009.

Çalgan, Görkem, *Necil Kazım Akses'in Yaşam Öyküsü ile Viyola Konçertosu'nun Müzikal ve Teknik Analizi, Diğer Türk Bestecilerinin Viyola için Yazılmış Eserlerine Yönelik Bir Değerlendirme*, (Sanatta Yeterlik Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi), 2007.

Doğan, Özlem, Caferova, Afak, *Necil Kazım Akses'in "Minyatürler" İsimli Solo Piyano Eserinde İzlenimcilik Etkisi*, E-Journal of New World Sciences Academy, 2015.

Dolgun, Aysim, *Necil Kâzım Akses'in Birinci Yaylı Çalgılar Dörtlüsü'nün Polimodal ve Politonal Açılardan İncelenmesi*, (Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi), 2008.

İlyasoğlu, Evin, *Cemal Reşit Rey; Müzikten İbaret Bir Dünyada Gezintiler*, 1. Baskı, Dünya Kitapları, İstanbul, 2005.

_____, *Mersin'den Yükselen Bir Ses; Nevit Kodallı*, 1. Baskı, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

_____, *Necil Kazım Akses; Minyatürden Destana Bir Yolculuk*, 1. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 1998.

Kolçak, Olcay, *Necil Kazım Akses*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2006.

Kutluk, Fırat, *İllüzyon; Cumhuriyet'in Klasik Müzik Serüveni*, 1. Baskı, H2O Kitap, İstanbul, 2016.

İNTERNET KAYNAKLARI

Necil Kazım Akses, "Bestecinin Kendisi ile Söyleşi", https://www.youtube.com/watch?v=Pi_C0895yio, (E.T.10.07.2019).

Devlet Sanatçıları Programı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, "Necil Kazım Akses", <https://www.youtube.com/watch?v=QESIo-RJxuc&t=1310s>, (E.T.10.07.2019).